

A.M.N. MUZEUM
HIRLAPOSZTÓ

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

a 46. szám tartalomjegyzéke: m. gorkijhoz és m. kolcovhoz (kassák lajos) ● egészség-
politika (dr. ler.) ● masaryk szellemi arcképe (szalatnai
rezső) ● dokumentumok az abesszin kérdéshez (közli: h. e.) ● f. porchè: tolsztoj me-
nekülése (fordította szántó róbert) ● tavaszi felhők (novella farkas ödön) ● füst milán
(radnóti miklós) ● kikötő (gró lajos) ● a császár dajkája (murányi kovács endre) ●
versek (bánáti oszkár, keleti jenő, csiga kató, mária béla, vajda jános, szabados andrás)
● rajz (címlapon bence lászló, szövegben weiner leó füst milán portréja) ●

1935 december VIII évfolyam 46 szám

Reflexiók

Maxim Gorkij és Michel Kolcov egy kollektív könyv szerkesztésének gondolatát vetették fel, melynek a címe: „Egy nap a világegyetemben” volna. A szerkesztők a könyv egyes munkatársainak szétszórt impresszióiból a világegyetem egy napjának körképét szeretnék összeállítani.

Maxim Gorkijnak

Bárha némi késéssel, mégis csak szemem elé került az Önök felhívása, melyben „Egy nap a világegyetemben” címen szerkesztendő könyvük alapgondolatát ismertetik és egyben anyagot kérnek a műhöz. Nem tudom, azok közé számíthatom-e magam, akikre Önök, mint munkatársakra gondoltak — mégis megírom alábbi leveletem s lehet, hogy el is jut a szerkesztők kezéhez. Készséggel írom le soraimat, de mindjárt ki kell jelentenem, hogy semmi olyan mondanivalóm nincsen, ami különösebben jellemző lenne életem egy napjára. Hiába is törném magam, hogy ilyen iratot szerkesszek. Egy napját nem tudom megfogni és körülhatárolni életemnek, mert a mai napomban benne van a tegnapi emléke és a holnap vágya, sőt úgy érzem, hogy az egész multam és egész jövőm bizonyos értelemben benne van mindennapi életemben. Ahogyan személyszerint folytatásnak és kezdetnek érzem magam a világban, ugyanígy napjaim is folytatásai és kezdetei a történelmi folytonosságnak, úgy mondhatnám: a jelenben létezem és az időtlenségben élek. Néha majdnem kétségbeejtő ennek a tudata, máskor azonban boldogsággal tölt el az az érzés, hogy az egyetemesség része vagyok s hogy a világ ezer történéseit, az emberi küzdelmek sokértelműségét, a tengerek vadságát és a virágok szelídségét, a lemondás szomorúságát és a kezdeményezés örömét, a multat és a jövőt egyszerre hordom a tudatomban. Néha majdnem kétségbeejtő ez a határtalanság, talán a végtelen pusztában tévelygő vándor érezhet így, ha fekete szárnyaival lefelé ereszkedik az alkonyat, talán a halálraítélt érezhet így kivégzése előestéjén, talán a gyámoltalan bizonytalanság és lemosolygott hiábavalóság állapota ez és én — mégsem kívánok változtatni rajta. Nem akarok eltelni magammal, nem akarok dogmákba vakulni és formulákat szajkózni. Nem leélni, hanem megélni kívánom életemet s ezért van az, hogy néha verset írok a szerelemről, máskor kiáltványt szerkesztek az emberi jogok védelmében, máskor meg órákon át el tudok játszani egy buta, kis kutyával vagy egy még butább és még kisebb madárral. S ha mindez gyalázatos léhaságnak is látszik, örömmel vállalom érte a felelősséget, mert tudom, hogy szerelmi versem csak így lehet több nyegle ömlengésnél s az emberi jogok érdekében szerkesztett kiáltványom így lehet több üres politikai demagógiánál. Minden benne van mindenben és a minden végső soron bennem van, az érző és gondolkodó emberben. Hogyan beszéljek hát egyetlen napomról? Ha kissé visszagondolok, úgy emlékszem, hogy azon a napon, mikor az olasz-abesszin háború kitöréséről olvastam az ujságokban, írtam egy verset, amelyben nem egy csendes és kedvesen meghitt sor fordul elő.

Micsoda megátalkodott közönyösség kell ahhoz, mondhatná valaki, hogy idillikus hangokkal játszunk akkor, mikor ezrek és százezrek indulnak a kényszerű halálba. Nem szégyeltem leírni az idillikus sorokat, mert tudtam: a végtelen fájdalom reakciója ez a lélekben. Olyan tünet ez, mint mikor valaki, akinek legkedvesebbje halálát hozzák hírül, ahelyett, hogy könnyek között feljajdulna — „majdnem közömbösen” elmosolyodik. Olyan ez, mint mikor a szónok a halott koporsója mellett, az élet szépségeiről beszél. Olyan ez, mint mikor a ménköverte földekben is kisarjadnak a virágok. Maga ez az élet törvénye: a halottak elporladnak és az élők tovább élnek. Nem feledkeztem meg a háború borzalmairól, mikor ezt a verset írtam, annyira nem, hogy hiszem — a háború kitörése nélkül meg sem született volna. Hiszen a pusztulás széléről az életbe való kapaszkodásom volt ez a vers. Nem azt mondtam el, hogy minden érzésemmel és gondolatommal mennyire gyűlölöm a háborút, hanem arról szóltam, hogy az élet szép és élni érdemes s még ezen a napon cikket írtam arról, hogy az életért harcolni is érdemes. A megtartható életért, az oktan halál ellen. A háború ellen, a békéért. Az egymás lemészárolása ellen, a szociális összetartozásért. Ez van az említett verssorok mögött és ez van minden politikai megnyilatkozásom mélyén.

És ezért van az, hogy most, mikor egy új háború örülete fenyegeti a világot s most, mikor a haladó humánus szellem majdnem pártpolitikai különbség nélkül felemeli tiltakozó szavát a végzet játéka ellen — nem fog el a siránkozás és nem vesznek rajtam erőt fenyegető dührohamok. Itt állok a megélt multtal és a türelmetlenül kívánt jövővel a tudatomban és a mult-jelen-jövő szempontjából mérlegre teszem minden szavam. Úgy érzem, akik ma a forradalmat akarják játszani, nem kevésbé veszélyeztetik a jövőt, mint azok, akik a háborút játsszák. A szocialista mozgalom még soha sem volt olyan közel a gyökeres összeroppanáshoz, mint az utóbbi esztendőben, a mult egész világa fogott ellene össze és a német, osztrák, spanyol vereség után most tartunk ott először, hogy a szocialista szervezett erők lélegzethez jutnak és nagy körzetben talpraállíthatnák a mozgalmat, amely már levertnek és majdnem halottnak látszott. Ma december 5-ike van s ha számot akarnék adni ennek a napnak személyes impresszióiról, bünt követnék el, ha tudatomból kiküszöbölném a multat és a jövőt és úgy beszélnék a dolgokról, ahogyan azok pillanatnyilag mutatkoznak meg előttem. Hiszen pillanatnyilag úgy látszik, minden rendben van. A hadviselők ellen fordultak a jóérzésű emberek. A kezdeményezők ellen életbeléptették a szankciókat, a továbbiakban meg akarják szigorítani, hogy kieroszakolják velük a békét. A két nagyhatalmi államban, Angliában és Franciaországban komoly szerepet töltenek be a baloldali pártok és szervezetek. Könnyen az lehet tehát az ember pillanatnyi impressziója, hogy a fejlődés megszakítás nélkül halad tovább a maga útján, sőt majdnem úgy látszik, biztosítva van a szociális akarat győzelme. De, aki nem a ma pillanatnyi adottságaiból szemléli az eseményeket, annak látnia kell, hogy a dolgok alakulása nagyon is hasonló, például az elmúlt német események alakulásához s hogy a könnyű győzelem ígérete a tragikus elbukás lehetőségét is magában foglalja. Úgy látom, Anglia azzal, hogy a kormány a választások után továbbra is a konzervatívok kezében ma-

radt, túljutott a krízis első fokán. Furcsán hangzik persze, hogy ma egy szocialista annak örül, hogy az angol munkáspárt nem kapott abszolút többséget a választásokon. Egyelőre mégis ez lehet az egyedüli örömmünk. A munkáspártnak, mint hatalmas ellenzéki erőnek, módjában áll a kormány szemmeltartása, cselekvésre kényszerítése anélkül, hogy teljes mértékben magára vállalja a számításokon kívül bekövetkező eseményekért a felelősséget. Elgondolásainak megfelelően maga előtt tolhatja a kormányt s nemcsak, hogy nem kell tartania saját táborának szétbomlásától, de hatalmas szimpatizáló tömegeket kapcsolhat be békét és szociális gazdálkodást követelő politikai vonalába. Akinek emlékei vannak a multból s akinek komoly elgondolásai vannak a jövőre, az nem láthatja másképp az angol munkáspárt helyzetét és nem helyeselné másirányú és más tempójú kísérleteit. Mondom, Anglia túl van az első krízisen, de annál inkább halállal fenyegető lázban gyötrődik Franciaország. Emlékezzünk csak vissza Németországra, mi történt ott közvetlenül Hitler uralomrajutása előtt. Nagyjából ma ugyanez történik Franciaországban. A fasizmus kísértete, mint eleven valóság jelenik meg már a tömegek előtt s mi innen távolról láthatjuk, hogy a jobb- és baloldali erők mérkőzése olyan esélyekkel feszül egymás ellen, mint annak idején Németországban. Igaz, hogy a baloldali szervezetek számarányban hatalmasabbak, mint ellenfeleik, de az is igaz, hogy a jobboldaliak fegyveres alakulatai, mint harcraképes, fegyelmezett fasiszta tábor, sokkal erősebbek. Igaz, hogy a jobboldal három csoportjával szemben ott áll az egész népfront, a polgári radikálisok csak úgy, mint a kommunisták — ilyesmi még sohasem fordult elő a modern szocialista mozgalom történetében —, de ne ragadtassuk el magunkat a helyzet pillanatnyi tükröződésétől. Gondoljunk a multa és gondoljunk a jövőre és látni fogjuk, hogy a népfront ereje addig számíthat egységes és egyirányban mozgatható erőnek, amíg a mozgalom deffenzívában van, amíg védekeznie kell a jobboldal előretörése ellen. Egészen más képet mutat a jövő, ha a népfront vezetői rászánják magukat a hatalom átvételére. Az egység egyszerre összetevőire szakadna. Elképzelhetetlen, hogy a mai népfront pártjai között úgy lehetne megosztani a miniszteri tárcákat, hogy a különböző pártok továbbra is egy cél érdekében és azonos módszerrel együtt dolgozhatnának. Kommunista belügyminiszter és polgári radikális külügyminiszter, hogyan is lenne ez együtt elképzelhető. És kétségtelen, hogy abban az esetben, ha egyik vagy másik párt a maga számára kaparintaná meg az összes fontosabb tárcákat, a többi párt abban a pillanatban kijátszottnak érezné magát és a legvadabb gyűlölködéssel ellenzékebe vonulna, vagy épen szövetségre lépne tegnapi ellenségével. Aki nem a ma pillanatnyi adottságaiból, hanem multa és jövőt összevetve nézi a helyzetet, az nem láthat másképp és nem győzheti hangsúlyozni, hogy Franciaország belpolitikai alakulása döntő hatással lesz a világpolitika alakulására s a francia szocialisták magatartása a világ szocialistáinak még alaposabb letörését vagy hirtelen erőrekapását vonja majd maga után. Félelmetes játék! Olvasom az ujságokban és hallom a Franciaországból érkező emberektől, hogy milyen látogatottak a szocialisták gyűlései, milyen hangos az utca a szocialista és antifasiszta jelszavaktól és erőt vesz rajtam a félelemérzés. Sokkal biztatóbb lenne,

ha az embereket nem fárasztanák ki az utcai tüntetésekben, ha az állítólagos erők nem az utcán tombolnák ki indulataikat, hanem minden képességüket belső szervező munkára fordítanák, ha kevesebbet fenyegetőznenek és több súlyt fektetnének organizációs vonalaik meghosszabbítására és bizalmi emberek elhelyezésére a technikai szerveknél és a közhivatalokban. Semmi értelme a régi jelszónak, hogy *az utca legyen a tömegé!* Az államépítőknek elsősorban nem az utcára, hanem a technikai és stratégiai szervekre van szükségük. Az igazi munkások nem lármázva, hanem odaadó kitartással csöndben dolgoznak. És mindenek felett kívánatos, hogy a szocialisták szívleljék meg la Rocque ezredes manifesztumának befejező sorait: „Hiába akar támadásra birni bennünket a baloldal, nem fogunk beleesni a nekünk vetett csapdába. A győző az lesz, aki nem fog támadni.” La Rocque ezredes néhány mondatában benne van a francia jobb- és baloldal küzdelmének alapigazsága. La Rocque ezredes sokat tanult a németektől és az ő sikeres példájukból tudja, hogy az ellen, aki támad, a másik fél, mint nemzetmentő léphet fel és számolva a tömeg tradicionális érzéseivel és gondolkozási módjával — övé lesz a győzelem.

Záradéku mégegyszer hangsúlyozom, hogy pontosan semmit nem tudok mondani életem egy napjáról. Nem látom pillanatokra szakadtan és egysíkban az életet. Megtörténik velem, hogy szerelmi verset írok akkor, mikor mások összecuklanak az emberek galádságától és megtörténik, hogy a munkás okos, kitartó szívósságát követelem a harcostól, mikor mások rohamra tüzelik. És nem sok sikert jósolok a készülő könyvnek, amely a világ egy napjáról akar szólni — az egészet alig tartom többnek lelkes impresszionizmusnál. Nem a világ képe lesz az, csak annak többé-kevésbé jólsikerült látszata. Mindazonáltal itt küldöm levelemet és kérem a szerkesztőbizottságot, ha mód van rá, adjon számára helyet a könyv lapjain.

Kassák Lajos

Furcsa udvarlás

*Most este van és verset írok hozzád,
Halk versikét, ahogyan régi költők szokták.
Márványmedence, mondanám, olyan fehér az arcod,
Szavaid kékes vízsugár s karod, ha égnek tartod
Két hajlékony fűzfaág. Hónaljad lágy tövében
Pihés, drága kis moha él. Ugye így hangzik szépen?
De szóm zömök, nehéz forma, nem értek lágy beszédhez.
Értsd meg! az arcod terítő, fehér csontvázat vértéz,
Szavaddal nemcsak verset mondsz, sürgetsz, szídsz és kérdesz.
Kezettel piszkos rongyot fogsz, kimondom, ami izgat:
Barna hónaljad, Szivecském, munkában gyakran izzad.
De bizony nékem drága vagy és éppen így szeretlek.
Nézd, két legyecské összecsap, zümmögve ketten egyek.
Piros daluk szebb, igazabb, mint rózsás divány sarkán
Ahogy két ember elliheg és ülnek lustán, bambán.*

Bánáti Oszkár

munka

Egészségpolitika*

Az egészségpolitika modern fogalom. A 18. század teológus orvosstatisztikusa, Süssmilch, a születések és halálozások évi számszlopaiban és arányaiban *isteni* rendet, az *isteni* gondviselés megnyilvánulását vélte felfedezni. A nagy számok törvényeit, a statisztika követeléseit *megváltoztathatatlan rendnek* hitték és az orvosi tudomány akkori fejlettsége mellett szinte hihetetlen volt, hogy az emberi születések, megbetegedések és elhalálozások számába emberi akarat döntően tudjon beleszólni. A francia forradalom és az újkori iparosodás után azonban erősen megsaporodott a népesség, új betegségek léptek fel, de az ipari kultúra ártaival a tudomány mindinkább megtanult dacolni s végeredményben az *ipari kapitalizmus virágkorában az emberi életkor emelkedni kezdett és a megbetegedésekkel szemben való kiszolgáltatottság sok tekintetben megszűnt*. Magának a kapitalizmusnak is érdeke volt a városok szanálása s a tudomány haladása, valamint az egészségügyi közműveltség terjedése megmutatták, hogy az ember nemcsak akarhat, de tud is egészségi életére hatással lenni. Egy francia orvos, Réveillé 1851-ben azt írta, hogy az orvosi hivatás a jövőben „a társadalmi gondviselés szent jellegét” fogja felölni és valóban, a *teológiai* gondviselés eszméjét felváltotta a *társadalmi* gondviselés eszméje: az *egészségügyi szociálpolitika* gondolata.

Az orvosi tudomány fejlődése a 19. század közepétől napjainkig óriási eredményekkel dicsekedhet. E hatalmas fejlődés egyik legfontosabb feltétele a természettudományos technika fejlődése. Az addig uralkodó *teológiai misztikát* félretolta a *természettudományos világnézet*. Amint a francia polgári forradalom kettéválasztotta az egyházat és az államot, a polgári tudományelmélet is szétválasztotta az egyházi és a profán tudományokat. Ez nem győzelem, hanem kompromisszum eredménye volt, ugyanis a természettudományos pozitívizmus nem negálta a természettudomány problémakörét meghaladó kérdéseket, csupán — mint előbb Kant, most Du Bois Raymund és Spencer — *a megismerhetlenség* birodalmába utalta. Azáltal tehát, hogy a maga eszközeivel megoldható *természettudományos* feladatokat körülhatárolta, hatalmas eredményeket ért el. Ezen eredmények birtokában azután hirdetni kezdte, hogy nincs is más igazi tudomány, csak a *természettudomány*, és a kutatás egyedül lehetséges eszközei a számszerű exakt eredményeket adó mérleg és a precíziós mérő-műszerek, egyedül lehetséges alapfogalmi pedig az atom, a molekula és az elemi természeti erők. *Természettudományos* alapra helyezkedett a filozófia, a jogtudomány, a történet-kutatás, az esztétika, a pedagógia, a fejlődéstan, a szociológia s természetesen az *orvosi* gondolkodás is.

A *természettudományos orvosi* gondolkodás megindítója Claude Bernard. Követői is visszavonulnak a laboratóriumba, hogy kémcsővel, reagensokkal, precíziós mérőeszközökkel elemezzék az élet problémáit, amelyeket azelőtt legális módon csak a teológiai, filozófiai eszközökkel

*) A „Magyar Egészség Hete” alkalmából.

lehetett kerülgetni. Ez a természettudományos módszer csak az előbbi fauszi-paracelsusi korban volt szentségtörő és forradalmi; most ez vált az *egyedül lehetséges, egyedül legális* és akadémiailag *egyedül jóváhagyott módszerré*. Így alakult ki a természettudományos materializmus jegyében a mikroszkóppal, mesterségesen előállított vegyi anyagokkal, Röntgennel és elektromos műszerekkel dolgozó orvostudomány. Az eredmények igazolták is a módszert.

A századforduló idejében óriási volt a lelkesedés a természettudományok iránt. Oswald német kémia-professzor isteni rangra emelte. Míg Robespierre észistene csak rövid ideig uralkodott, a fejlődés optimista prófétái igazolva látszottak. Van-e határa a lehetőségeknek...?

A fejlődés dialektikus szemlélete szerint azonban természetszerűen számítani lehetett volna arra az időre, amikor ez az irány is kiéli magát és a csőd felé közeleg. Valóban, ma már az orvostudomány leg-hivatottabbjai is a „jelenkori orvosi gondolkozás csődjéről” beszélnek.

Az *ellentétekben való*, dialektikus fejlődés értelmében ugyanakkor ki kellett termelődni az új, a merőben más irányzatnak is. Hogy ezt megérthessük, vegyük tekintetbe azt, hogy az *indusztriális termelésnek szükségképeni felépítménye a saját képére teremtett, indusztriális kultúra is s ennek szerves alkatrésze az indusztrializált, vegyi anyagokkal és műszerekkel dolgozó instrumentális-technikai orvostudomány. A felépítmény olyan, mint az alépítmény. Sorsuk is közös. Az ipari termelés és az ipari-kultúra egyetemes válságában jelentkeznek az eddigi orvosi szemlélet krízisének tünetei is.*

A nem-orvosnak több okból is érdemes ezt a jelenséget s általában az orvoskodás diadalait és csődjeit figyelemmel kísérni. Legelőször is, az *orvoskodás minden sikere és csődje, de minden kísérlete is az ő bőrére megy*. Ettől eltekintve, önmagában s egy sereg más ok miatt is érdekes. De nem utóljára azért, mert *a polgári társadalomnak nincs jellemzőbb figurája, mint a polgári orvos*, úgy, amint az a regényekben, színpadon és az életben jelentkezik.

Polgári orvos?! Igen, hiszen az orvos fizionómiája is változik az „alépítmény” és a „felépítmények” egyéb változásával. Ha előbb pap, vagy bölcselő volt, most a polgári társadalomban vegyész, technikus, felfedező. Míg azelőtt isteni közvetítéssel „*theurgikusan*” hat, most az ipari korban: kezével-műszereivel, „*chirurgikusan*” (szó szerint: kézműiparos módjára). A falár, céh-bot helyett a fehér köpeny, városi bunda. Az orvos a liberális szabad pályaválasztás következtében elfoglalja a születési arisztokrácia helyén a szellemi arisztokrácia pozícióit. Az egész világ gyógyszerével és tudományával gyógyít, kozmopolita, világpolgár. Képviseli a polgári felvilágosodást a maga természettudományos nézőpontjaival, szabadgondolkodó voltával, filozófiai materializmusával, progresszivitásával, polgári jótékonyágával. Széplélek, amatőr műpártoló, zenekarát, irodalmár stb. Ez a figura a polgári társadalomnak egyik legtipikusabb figurája volt, jöllehet a szó igazi értelmében sem nem kapitalista, sem nem proletár. Ez a történelmileg rokonszenves figura volt a polgári társadalomnak *talán egyetlen igazán független eleme*. Idő-

leges függetlenségében az osztályharc *felett* állott és vöröskeresztjének semlegességével utasította el az osztályharcra való közösségét, noha már ebben az időben kezdett kialakulni az a hierarchia, amely révén az orvosi társadalomban való érvényesülés opportunizmust kívánt s már ebben az időben voltak orvosok, akik viszont a feltörő osztályokhoz csatlakoztak, sőt a barrikádokon estek el (V. Baudin), de még csak idealizmusból és nem az osztályharc kényszeréből. A polgári kapitalizmus fénykorában élvezett függetlenség letűnésével a humanista semlegesség egyre lehetetlenebbé vált és most már az orvos is kénytelen a feltörő, vagy az elnyomó erők sodrát vállalni. Pozícióját az opportunizmus sem tudta megvédeni. A fasiszta szociálpolitika keretein belül elhelyezkedett orvostársadalom szomorúan csalódott és hasztalanul protestál jogai elsikkasztása ellen (OTBA-ügy, Kamara). *Régi pozíciója végképpen megrendült.* Az állások száma kicsiny, dotációja csekély, a szociálpolitika keretei beszűkülnek és az elhelyezkedés reménye a „megbízható” elemek számára is csekély.

Ez maga is baj. De még nagyobb baj, hogy azok a szervezetek, amelyek a betegek biztosítása címén legalább az orvosok egy részének valamennyire való biztosítását jelentették, maguk is bajba kerültek. Kétségbeejtő példáját láthatjuk ennek nálunk. A termelés zavarba jutott, a fogyasztóképesség kicsiny, az árak viszonylag magasak. Lehetséges-e a termelést szociális költségekkel sújtani? Természetesen a *szociális* költségek azok, amelyeket le kell venni a termelés válláról. „Túlsok” a szociálpolitika! Már a városok költségvetése is a túlságos egészségügyi költségek (kórházi ápolási díjak) miatt borul fel! Kiderül, hogy a biztosítókat a betegek túlon túl és komolytalanul foglalkoztatják (s megjelenik a hirhedt beteglap), holott a betegség megelőzés érdeke az volna, hogy ne csak a betegek, hanem az egészségesek és gyanusak is jelentkezessenek az orvosnál. A 15 éves nemzetmentés közben a nép-jólét minisztériuma botrányokban szűnik meg. **Itt tehát nemcsak az orvosokkal van baj, hanem a betegekkel is.** „50.000 fertőző gümőkórost kellene a magyar társadalomnak elkülöníteni. Evvel szemben a jelenben meglevő 6000 ágy 2%-a üresen áll, mert nincs, aki az ápolási díjakat fedezze...” állapítja meg jellemző módon a Turul szövetség a „Magyar Egészség Hete” nemrég megjelent programjában. Kiderül, hogy *az eddigi szociálpolitika eredményei nagyon is kétségesek.* A csecsemővédelem, kompetens szakférfiak szerint, szinte hatástalan volt. A nemzeti megújulás e 15 évében csaknem 600.000 csecsemő halt el egy éves kora előtt, jóllehet ez a szám éppen csak a háborús halottakban beállott veszteséget fedezte volna némileg, és nem az elmaradt születéseket... A községek egyhetede áttért az egykére. Országszerte naponta 30 tuberkulotikus halottat kísérnek a temetőbe... Ma is minden hatodik csecsemő meghal első születésnapja előtt... Hollandiában százezer ember közül csak 5, Dániában 6, Angliában 3, *nálunk* meg 114 ember a fertőző megbetegedések halálos áldozata... Vértájszében szenved az országban 300 ezer ember, kankóban 600.000. S míg a nemibetegek száma az országban több, mint 900.000, a nemibetegségek gondozóinak száma 20!...

Ez a Turul szövetség statisztikája. Valóban kétségbeesett és két-

ségbéejtő bejelentés. Vajjon ezek az izgatott és izgató felismerések *beismerésnek*, vagy *vádbeszédnek* vannak-e szánva?

1385

De van-e helye izgalomnak, ha tudományos kérdéstről van szó? Hiszen a természettudományos orvostudománynak egyik legfőbb ambíciója éppen az volt, hogy szenvtelenül objektív legyen. Harag és elfogultság nélkül szögezze le az emberi dolgokat! Hiszen az emberi dolgoktól alapjában távol áll, az emberi dolgokat objektív érdekességű állatbiológiai problémákra degradálja és a szervetlen világ örök megmaradás-törvényeire, anorganikus problémákra akarja visszafejleszteni az ember örök megsemmisülés elleni küzdelmét is...

Ime, ez hát az a pont, ahol a cél és a módszer ellentmondásai miatt a természettudományos pozitívizmus útja megáll. Az *örök elmúlás* problémáit az *örök megmaradás* jegyében szemlélő tudós hiába menekül az alantas tömegek utcai zaja elől békés kísérleti nyuszijaihoz és tisztán csillogó epruvettáihoz. Az analitikai mérleg finoman beállított egyensúlyi helyzetét világföldrengés perturbálja. És a természettudós, ha ezeket a nagyon is emberi dolgokat a tiszta *természettudomány* eszközeivel akarja megérteni, örökre vak marad. Ezek a problémák bizony visszafejthetetlenül *társadalomtudományi* kérdések maradnak. Lényegükben véve. És szép lassan az *exakt-természettudományos* orvostudománynak jóvá kell hagyni ezen kérdések tudományos jelentőségének legitimitását.

A polgári tudománynak meg volt a maga oka, hogy uralkodó tudományát *természettudományos* alapra helyezze, illegitimnek bélyegezve minden más alapot. Nemcsak azért, mert ezáltal elmenekülhetett a sajátképpen *társadalomtudományi* kérdések elől, hanem azért is, mert hiszen a polgári rend a maga egész hatalmi helyzetét a fizikai *Természet* meghódításának köszönhette. De a természet meghódítása nem oldotta meg az emberiség kérdését, bár a kezdeti kizsákmányolás korszakai után az extraprofitból származó szociálpolitika utóbb a tömegeket is részesévé tette az új felfedezésnek. Ez persze csak részleges volt és csak rövid ideig tartott és a dolog természete szerint inkább csak az ipari népeség vált részesévé. A gazdaságilag gyengülő és a politikai hatalomban gyenge agrárnépeség életszínvonala a kapitalizmus fénykorában is siralmas maradt. A kapitalista termelés múlt század végi delelője után azonban, a világgazdasági válsággal egyetemben megkezdődött a szociálpolitika szomorú lehanyatlásának mai korszaka. Ezt a kort a termelés egyre fokozódó *etatizálódása* követi s ezzel egyre inkább az államra hárul a szociálpolitika terhe. Amint a termelés is a racionalizálással akar betegségéből kilábalni, ugyanígy a szociálpolitika is. Minél kevesebb orvosi erővel, minél több munkát akar elvégeztetni.

A *társadalomegészségügy racionalizálása* azonban csak lassan halad, eközben a köz-betegellátás hiányai nem javulnak, fokozódik az orvosi munkanélküliség s a gazdaságosság fokozására megtörténnek a gyógyszerellátás korlátozását szolgáló kísérletek. Végül a hasztalan próbálkozások után hivatalos belátássá érlelődik a *betegségmegelőzés gondolata* is. Esetenként ez olcsóbb, mint a betegségek gyógyítása. *Ebben az utolsó periódusban jelenik meg az egészségpolitika eszméje, amelynek ma már csak eszköze a régi fizikális-kémiai tudomány.* Az orvos, aki

munka

előbb papi s később az ipari-polgári társadalomban industrializált eszközökkel vette fel a harcot a betegségek ellen, most az egészségügyi állami közigazgatás hivatalnoka lesz. A talárt, céh-botot, a fehérköpenyt, a városi bundát felváltja a közszolgálati uniformis. Az örök orvos a szent gyógyhelyek templomaiból előbb a laboratóriumba és kórterembe vonult, most a statisztikai hivatalba és egyéb irodákba is szabad utat nyer. A bürokrata aktagyártás kezdő setril korszakai után bizonyára ki fog végre derülni, hogy *a népesség életviszonyaira a már kiirtott kolera és himlő kisebb hatással vannak, mint a piaci árak, a vámok, a termés, az ipari konjunktúrák és válságok, az urbanizmus stb.* Belátásra kerül a nemzetgazdász-orvos, *Quesneynek* már a francia forradalom előtt vallott tétele: „az egészségpolitika nem más, mint helyes gazdaságpolitika”.

Nem új gondolat ez és már a múlt században több hygiénikus tanulmányozta a gazdaság és az egészség összefüggéseit. A polgári *Schlossmann* és a szocialista *Grotjahn*, a néhány éve elhalt két német orvostanár egyöntetűen jöttek rá arra, hogy a *jövő orvosának szemléletét nemcsak a természettudomány, de a társadalomtudomány is döntően fogják befolyásolni.* Valóban: a jövőben a tömegoltások helyét jelentőség tekintetében a társadalompolitikai intervenciók fogják elfoglalni. Eddig megérett a dolog. De hogy ezek az intervenciók milyenek lesznek, azt a jövő dönti el.

Mert az egészségpolitika mindig olyan, mint az uralkodó társadalmi politika s ez utóbbi viszont olyan, aminő az uralkodó osztály hatalmi helyzetéből és belátásából lehet. A közegészség mindig olyan, mint az uralkodó osztály. Legalábbis, nagyon — „hasonlít hozzá”.

Dr. Ler.

Állatok menekülnek

*Riadtan hajoltak a földre a füvek.
A városok felől jött a szörnyű áradat.
Szédült bogarak futkostak a giz-gaz országban. Elhagyták a hangyák
a cipelt élelmet. Meneküljön, ki tud,
kongatták a harangvirágok és már
hulltak a szunyogok a katicák.
A földbe! Kiáltotta egy piros szegfűn
szónokló bölcs darázs.
És megnyiltak a titkos kapuk
a világ apró millióinak.
A nap egy pillanatra kikaacsintott
a felhők közül. Sirva hullottak
A fehér almavirágok.*

*A gáz pedig vigyorogva táncolt
a holt emberek fölött, a néma földeken.*

Keleti Jenő

Egy ember szellemi arcképe

1387

(T. G. Masaryk könyvei)

Vagy félesztendeje annak, hogy T. G. Masaryk művei, néhány régebbi szórványosan felbukkant fordítás után, teljesebb, ha nem is tökéletes mértékben magyarul is olvashatók. 1935 elején jelent meg gondosan kiállított öt kötetben Masaryk bölcséletének arányosan kivonatolt magyar sorozata. Az első kötet, *A modern ember és a vallás* című tanulmány. A többi kötet szemelvényeket tartalmaz, egy-egy központi gondolat köré vont s különböző időkben írt és elmondott filozófiai és politikai fejtegetéseket. Így a második kötet az erkölcsi problémákat taglalja, a harmadik Masaryk politikai gondolatait fűzi egybe, a negyedik a nemzeti kérdésről vallott felfogását ismerteti s azt, ami az ötödikben van, Váradi Aladár dr. a sorozat szerkesztője, úgy nevezte el, hogy *Az antiszemitizmus*; Masaryknak a vérvád elleni harcairól beszél ez a kötet, elsősorban is a hírhedt polnai perről, mely annak idején a szerző nevét, jóval a világháború előtt, oly híressé tette. E sorok írója is résztvett ebben a fordításban, a sorozat második kötetét állította össze s ültette át magyarra. Annál inkább érezte és érzi, mit jelenthet az ilyen közvetítő munka, mely egy nemzet eszmévilágát akarja bemutatni egy másik nemzet előtt, melynek zöme csak a napi politikai események gyatra szemüvegén át látta és látja Masaryk személyiségét.

Masaryk valóban az a szellemi ember, aki egész nemzetét képviseli. Nem véletlenül került állama élére s nem véletlenül lett igazi nemzetnevelő. Az ő műveiből a cseh társadalmi fejlődés történeti arca néz le ránk, az ő politikai pályája a legérdekesebb riport, diákéveinek rajza a legmegkapóbb pedagógiai olvasmány. Érdekes ember mindenképpen, úgy járhatunk hozzá manapság, mint egy régi nemes épületbe: stílust nézni és elemezni, vizsgálni, mi volt Európa a 19-ik század végén s íme mi volt az az erkölcsi és társadalmi magasság, amit ebből az Európából egy habsburgi uradalmi kocsis fia, aki maga is kalapáccsal a kezében falusi kovácsnak indult, mint egyetemi tanár és parlamenti képviselő egy kicsi közép-európai nemzet számára fel tudott építeni.

A csehszlovák állam megteremtője, T. G. Masaryk, a csehszlovák polgárság igazi megszervezője s ideológusa lett. A csehek nemzeti fejlődése ugyanis 1620-ban, a fehérhegyi csata után, megszűnt. Az ellenreformáció, az alkotmánytalanság, a Habsburgok tervszerűen szétvágják a nemzet testét. Ez azonban szétverve is és darabokban lappangva sem szűnik meg életjelt adni magáról (főleg valláserkölcset és irodalmat) s mihelyst ráköszön a 19. század polgári öntudata, lassan magára eszmél. A fejlődő ipar révén érvényesülni kezd gazdasági téren is s az osztrák-magyar monarchia népei közül a csehek az elsők, akik a nyugateurópai polgári fejlődés lehetőségei felé nyúlnak. Ez az öntudatosodás nemzeti fejlődés erőinek összegyűjtése. Masaryk kemény alakja strázsaként áll e fejlődés modern lehetőségei előtt, melyek többé-kevésbé már a mi szemünk láttára gyűrűztek össze. A keret európai s a tartalom is minden cseh történeti nagyság reformációs és humanista eszméin át Európa 19-ik századát szívja magába. Ez a század minden tudományos kérdésével,

munka

politikai mozdulatával, természettudományos modorával és józan szó-járásával ott van Masarykban s szimbólumra talál benne.

Masaryk polgári ideológiát csinált. Nem volt munkás-szervező. De ez a polgári ideológia nem véletlenül, hanem tudatosan vállalta és vallotta a modern értelemben vett demokráciát. Masaryk eszméiben nincs semmi nacionalista úrhatnámság, semmi fasizmus. A demokrácia nála a politikai, gazdasági, erkölcsi és művészeti szabadságot jelenti mindenki számára. Nincs nagyobb ellensége a kiváltságosságnak, mint Masaryk. Valóban az egyenlőséget tökéletesen kívánta s nemcsak: a törvény előtti egyenlőség korlátai között. Masaryknál a demokrácia életforma. S ő maga majdnem minden könyvében szocialistának mondja magát, de kihangsúlyozottan nem a marxi értelemben, hanem egy demokratikus és humanista eszméssel körvonalozott felfogás szerint, egy sajátos értelmiségi szocializmus nevében. A marxizmusnak szemére veti erkölcsi relativizmusát, hiszen Masaryk minden kérdés testében-vérében az erkölcsi felelősség múlhatatlan törvényét nyomozza. Akár a társadalmi, akár a szellemi fejlődést vizsgálja, minduntalan vissza-visszatér az erkölcsi felelősség kérdésére. S itt nem fúj maga köré rózsás ködöket. Olyan világosan látja a valóságot, hogy eszméi szerint formálni is tudja azt. Az élet a valóságos élet magyarázatát nyújtja — mondja Masaryk. Valóban ő az a realista, aki európai humanista eszméivel egy nemzet létének valóságos pontján állva, ép a valóság számításával tudta végrehajtani egész életprogramját.

Masaryk nagyon jól ismerte Középeurópa társadalmi és politikai multját, tudta, hogy adott esetben, egy társadalmi és politikai változás időpontjában mennyire mehet el a változtatás. Polgári, értelmiségi szemmel nézte ezt az egész kérdést természetesen, de úgy, hogy terveibe folyton beleszámította a munkásság és parasztság vágyait is. Egy életen át készült erre a változtató szerepre, de sohse volt célja a politikai tömegek forradalmi vezetése, inkább a diplomata okos és számító sakkjátékát választotta módszerül. Őszintén bevallja ezt is, mint általában minden különösebb magyarázat nélkül mondja meg lépten-nyomon, hogy kénytelen megalkudni, de becsületesen. Adva van a világ s adva benne egy rendkívüli képességű szellemi ember, aki érzi az átmeneti korszak minden farkasvermét s látja az elkésett polgári fejlődés stációját a csehek-nél. Be kell hozni Nyugateurópát, mondja magában s lassan behozza Nyugateurópát. Nem tántorodott meg egy pillanatra sem, pedig 1918 után volt erre itt, az európai Nyugat és Kelet találkozó-pontján alkalom elég. Masaryk a felállított tézist megvalósította pontosan, tudományosan, mint ahogy egy filozófushoz illik. Képtelen lett volna Lenin párhuzamára. Az orosz viszonyok sohse voltak azonosak Ausztria, Magyarország és a csehszlovákok sajátos viszonyaival. A konkrét valóság, a nagy összeroppanás utáni középeurópai hajsza készítette, hogy óvatosan épp annyit valósítson meg, amennyit a csehszlovákiai társadalmi és nemzeti többség elbír. S a fordulatkor, a fiatal állam első napjaiban, tüstént látszott, hogy még ez is sok s Masaryk kénytelen volt nem egy igazi forradalmi eszméjének megvalósításáról (pl. az állam és egyház szétválasztásáról) lemondani.

Csak a polgárság bölcselője és politikusa Masaryk? — kérdezheti az olvasó. Bizonyára túlzás volna azt mondani, hogy a proletariátusé is. Igen, Masaryk végeredményben csak a polgárságé, de olyan értelemben, hogy módot nyújt a proletariátusnak is szellemi és erkölcsi fejlődés felé. Minden művéből kicseng s minden politikai munkálkodásából meglátszik, hogy az ő különös harcában, mellyel a csehszlovákok köztársaságát megteremtette, nemcsak a polgári osztály érdekei vezették, hanem bizonyos értelemben a proletariátusé is. Meg kell nézni a mai európai helyzet szemszögéből Csehszlovákia munkásainak életét és lehetőségeit s összehasonlítani a szomszédos országbeliekkel.

Hiányos volna egy ilyen portré-vázlat, ha társadalmi kérdéstről szólna, ennek egyik állandó keresztvezőjét, a kisebbségi kérdést meg nem említendő. Csehszlovákiában, Masaryk államában, ott él mások mellett a magyar kisebbség és semmi okunk arra, hogy letagadjuk e Masarykról szóló írásban, hogy ennek a kisebbségnek ott nagyon sokféle életlehetősége hiányzik még, vagy csak félig érvényesül. Európai szemmel mérve bizonyára mások előtt jár Csehszlovákia ebben a kérdésben is, de a probléma megoldása még nem egyenrangú az uralkodó nemzet elért eredményeivel. Masaryk megmutatta azt is, hogy ez az egyenrangúság mily csapáson haladjon előre. Ő adta meg a gazdasági lehetőségét a Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaságnak, mely szabadon és ígéretesen fejti ki programját a magyar kisebbség társadalmi és szellemi fejlődése érdekében, s Masaryk segítette a fiatal magyar generációt konkrét munkájában is, amikor szociográfiai utakra indult az egykori Sarló. Nem rajta múltott a sok magyar kisebbségi kérdés megoldásának teljessége. De utat mutatott saját nemzetének e téren is.

Olyan ember ő, aki a jó bizonyosságára törekszik e bizonytalan napokban. S ez a fáradozása őszinte és komoly. A régi nagy Európa példát adó szellemeinek egyike.

Az öt kötetes magyarra fordított könyvsorozat legalább is körvonalalaiban megadja ennek a bölcs embernek szellemi arcképét.

Szalatnai Rezső

*

T. G. Masaryk Csehszlovákia köztársasági elnöke december 14-én lemondott tisztségéről. Sajnos, nincs helyünk hozzá, hogy működésével részletesebben foglalkozzunk. Erkölcsi gondolkodásának dokumentálására álljon itt lemondó nyilatkozatának néhány mondata:

„...látom, hogy az elnöki hivatás az én erőmet már felülmúlja s ezért megválok tőle... Kérem a csehszlovák népet és a többi nemzetiséghez tartozókat, hogy emlékezzenek mindig arra, hogy az államokat csak azok az eszmék tartják fenn, amelyekből megszülettek. Én mindig tudatában voltam ennek... Szükségünk van okos külpolitikára, az országban pedig igazságosságra minden állampolgár iránt, bármilyen nemzetiséghez tartozzék is.”

Utolsó elnöki ténykedése az volt, hogy általános amnesztiát adott a politikai elítélteknek. Egy egész életen át harcolt s hogy elmegy, kinyitja a börtönök ajtait az új harcosok előtt.

A szerkesztőség.

munka

Régi napok

I.

Emlékszem még azokra a reggelekre,
mikor a frissensült kenyér
jó szaga ülte meg házunk s mi
meleg, zsiros cipót ettünk
a tejhez.

Befont hajunk víztől ragyogott
és piros arcunkon álmok
pihentek el.

Ó, régi, távoli nyarak, mikor
a méhes előtt sárga virágok
nyíltak és nagyanyánk szemében
kedves derű lakott.

Télen aztán magábasüllyedt a puszta,
az ólak és istállók megöregedtek
a fehér hó alatt.

Esténként mély kutakat és
tornyos palotákat építettünk
a kemencepadkán

s olykor benézett hozzánk
Pista bácsi, az öreg gulyás, aki
azóta felhőmezőkön égi tehenekre
vigyáz.

II.

Nyitott ablakban állott a
legényke, akit szerettem.
Barna hajára sugaras fényt
küldött a reggel és
jószagú úton indult felé a
szivem.

Álmaim festik ilyen széppé, ragyogóvá,
amíg így nézem őt messziről.
Ha eljönne velem, megmutatnám
neki életemet.

Tenyerem tavából megitatnám,
szemem tengerében megfüröszténém.
Virágos vágyaim körülölelnék,
befonnák szavaim örökzöld
folyondárai, mint érckemény szobrát
a férfinak, aki századok
viharain túl
áll mosolyogva Térben és Időben.

A háborús feszültség állandósult. Az erők nyílt és kulisszák mögötti harca közben, legalábbis egyelőre a konfliktus „nem robban ki” és „nem ül el”, hanem csak itt-ott leng ki jobbra vagy balra az erőviszonyoknak megfelelően. A tényeket le lehet mérni ezekből a lengésekből, de jósolni nem lehet és nem is szabad.

A helyzet kulcsa jelenleg Franciaország úgy a konfliktus, mint a nemzetközi munkásmozgalom szempontjából. Senki előtt nem titkolt jelenség, hogy az angol-olasz ellentét kiéleződésének egyik főoka Laval éveleji római látogatása volt, az a „nagy megegyezés”, amely az angol egyeduralom ellen kialakuló francia-olasz földközítengeri szövetség lehetőségét rejtette magában. Franciaország állásfoglalása ekkor döntő jelentőségűvé vált úgy Anglia, mint Olaszország számára.

Laval, aki a francia nagybankok és a Comité des Forges (nehézipar) bizalmi embere, nem szívesen látná az olasz fasizmus összeomlását és örömmel üdvöznél a francia baloldal letörését a fasiszta ligák segítségével. A francia népfront pedig, amely a fasizmus ellen kezdett harcban alakult ki és amely a sok megoldandó kérdés mellett az olasz fasizmus háborújával is szembekerült, önkéntelenül is összetalálkozott az angol kormány célkitűzésével. A hatalmat már ma átvehetné, de nem meri, mert nincs kész programja. Lavalt egyelőre külpolitikában az angol orientáció felé, belpolitikában a fasiszta alakulatok ellen kényszerítik. De meddig lehet ellenzékben maradni? Amikor ezeket a sorokat írjuk, Lavalnak újból bizalmat szavazott a kamara és a baloldal megelégedett a fegyveres alakulatok lefegyverzésének ígéréssel. Meddig tudja a népfront akcióban tartani lelkes és hatalomra áhítozó tömegeit? Limogesban már megtörtént az első komoly összeütközés. Vajjon hihető-e, hogy a mai válságos helyzetben a kormány tényleg leszereli legmegbízhatóbb segédcapatait? Kétségtelen, hogy a francia belpolitikában is állandósul és egyre fenyegetőbbé válik a feszültség.

François Crucy: Egy konfliktus születése

1934 február. A pénzpiac feszültsége visszatükrözi azt a nehéz fordulót, amelyhez az olasz fasizmus elérkezett. A sebeket nem lehet többé rejtegetni. A Stefani-ügynökség azonban rendületlenül cáfolja „azokat a hamis híreket, amelyek az aranyalapról való letérésről és a líra értékzuhanásáról szólnak.” Olaszország állítólag még 7 milliárd és 103 millió ércfedezettel rendelkezik és a forgalomban lévő bankjegyek 57% arányban fedezve vannak. Maga Mussolini diktálja a Popolo d'Italia február 27-i cikkét „A fasizmus meg fogja tanítani a világot...”

1934 március. Az arany menekülése folytatódik. A bankjegyek fedezete 57%-ról 46%-ra csökken. Költségvetési deficit. Hol lehet külső támogatást találni? Franciaországban. Mussolini jól ismeri Franciaországot. A köztársaság kormánya úgy érzi, hogy az olasz fasizmus jó szövetséges lenne és szeretné fenntartani az aranyalaphoz ragaszkodó államok egységét. Ha a francia Nemzeti Bank támogatja a pénzpiacon a lírát, úgy Mussolini is hajlandó megmaradni az aranyalapnál. — De

ez nem elég. A külkereskedelem nem bocsájt elegendő devizát rendelkezésre a nyersanyagok beszerzéséhez. Vagy kölcsön vagy elmerülés.

1934 június 14-én első oldalon hozza a Corriera della Sera: „Tegnap 2 órakor a kormányfő maga vezette automobilon Riccioneból Straba indult, ahol holnap találkozik Hitler Adolfal.” Másnap a Popolo d'Italia, miközben a Duce a Lidón fogadta a Führert, így ír:

„Amióta Németország kilépett a Népszövetségből, a dolgok erejénél fogva Olaszország lett az egyetlen összekötőkapocs Németország és Franciaország között. Mialatt a Népszövetség Európát ellenséges táborokra bontja, a két diktátor találkozása hidat épít Berlin és Párizs között.”

1934 július. Az olasz Nemzeti Bank újabb aranyveszteségről számol be. A tartalék már csak 6 milliárd és 552 millió. A költségvetés hiánya, amely 10 év előtt mindössze 420 millió volt, ebben az évben túlhaladta a 3 milliárd lírát. „Talán egy alacsonyabb szükségleti nivót jelentő humanitás felé tartunk. Ez erős humanizmus lesz, amely olyan aszkétizmusra és heroizmusra lesz képes, amilyenről nem is álmodunk” jelenti be a Duce. Ugyanakkor újra leszállítják a közalkalmazottak fizetését és 1 milliárd lírával emelik a költségvetési kiadásokat, két 35.000 tonnás cirkáló építése céljából.

1934 augusztus. Mussolini Angliával előnyös szerződést kötött. Végleg meghatározták az angol-egyiptomi Szudán és olasz Lybia határát. A régen vitatott és rendkívül fontos Ain Daoua, Ain Zouéia és Sarra kutak az olasz gyarmati hatalom kezébe jutottak. A hegyes El Aouenat rész birtokbavételével pedig az olaszok ellenőrizhették ezentúl a földközi-tengerbeli lybiai olasz kikötő, Bengasi és a Vöröstenger között lebonyolódó forgalmat. Az angol-olasz barátság megpecsételésével újabb nyomást gyakoroltak Franciaországra. A Tribuna ekkor így ír: „Azt a becsületet és emelkedett szellemet, azt a loyaltást és barátságot, amellyel Anglia és Egyiptom siettek elismerni Olaszország jogait, senki nem fogja szem elől téveszteni. Elismerjük, hogy Anglia soha nem tekintette papírrongynak a világháború alatt kötött titkos londoni szerződés 13. cikkelyét, amely figyelembeveszi Olaszország gyarmati igényeit. 1925-ben Outre Djoubat engedte át nekünk. 1926-ban a Djara Boud oázist. Most pedig a kutakat és El Aouénat. A londoni szerződés többi aláíróinak számlája még nyitva áll.”

„A fasizmus — mondta gróf Sforza volt olasz külügyminiszter — mint szellemi állapot megmagyarázható talán bizonyos szempontból, de minden pozitív gondolkozási rendszer hiányában nem tud másképpen létezni, mint a vitathatatlan presztizs vagy a terror atmoszférájában.” 1934 végén a terror ideje már lejárt, tehát a presztizst kell felfokozni.

Az El Aouenat-féle szerződés után Kelet-Afrika felé tekintenek. Franciaország, amely a hitleri látogatás alkalmával elkomorult, most ismét mosolyog, amikor Németország felmondja az olasz kereskedelmi szerződést és Mussolini szigorú ellenintézkedésekkel válaszol. Ezután gyilkolják meg Dolfusst. Megindul az olasz-német sajtóháború. A Földközi-tenger és a revízió kérdése a háttérbe szorul. Az események haladnak. A kölcsön kell.

Pár nappal Sándor király és Barthou meggyilkolása előtt Mussolini

így beszél: „Franciaország és Olaszország között rendkívüli módon megjavult a viszony. Ha meg tudnánk egyezni, az úgy a két ország, mint Európa szempontjából jelentős lépés volna és mindnyájunkra nézve rendkívüli haszonnal járna.”

1393

1934 november. Az esős évszak elmúltával az abesszinek meglepetten veszik észre, hogy Asmarától, Eritrea székhelyétől az olasz-etióp határig az olaszok utakat kezdenek építeni. Ez az aktivitás olyan erőssé válik, hogy Maurice Pernet már ezt írja Párizsban: „Reméljük, hogy sem Róma, sem Párizs, sem London nem gondol az 1906-os abesszin szerződés egyoldalú megbontására. Nem volna érdeemes a Vöröstengernél csak azért konfliktust előidézni, hogy egyezmény legyen a Dunánál.” Az angol Mac Donald—Simon-kormány meg sem mozdul.

Október végén az angol-etióp bizottság értesíti Ő Felsége kormányát, hogy befejezte határmegállapító munkáját az angol Szomáli és Étióp határon. Miután Ual-Ual és Uardair környékén akarják folytatni munkájukat a legelők miatt és tudják, hogy ott az olaszok is befészkeltek magukat, Clifton ezredes kéri a kormányt, hogy jöveteléről értesítse az olaszokat. Az olasz kormány beleegyezését adta az ezredes munkájához.

Mussolini az angol kormány eme jegyzékéből is úgy látta, hogy az angolok nem bánják, ha a határt túllépik, amint hogy Simon is úgy vette ki az olasz jegyzékből, hogy Clifton ezredes munkájának eredményét elfogják ismerni. Clifont azonban november 23-án Ual-Ualnál az olasz tiszt feltűnő hidegen fogadta.

Az ezredes előbb hivatkozott az olasz kormány ígéretére, de azután abesszin kísérőivel együtt 30 km.-t visszavonult. — Tizenkét nappal később, december 5-én megtörtént az első összeütközés egy kis abesszin csapat és az olasz előőrsök között. — Ez volt a híres Ual-uali incidens.

Mussolini már novemberre várta Laval, de Laval nem jött és így ez az incidens megelőzte a Duce terveit.

Laval november vége helyett csak január 5-én érkezett az örök városba. Közben az olasz sajtó feszegetni kezdte az abesszin kérdést és az összes erre vonatkozó szerződéseket elővették. Az olasz meharik (bennszülött katonák) pedig a francia tárgyalások előtt lehatoltak a Csad-tóig, azaz a Lybia alatt elterülő francia érdekszféráig, hogy így kész eredményeket terjesszenek Laval elé, aki abban az időben érkezett meg, amikor a marseillei királygyilkosság, a Saar-vidéki szavazás, az osztrák náciüzelme és az angol politika merevsége eléggé foglalkoztatták a francia külpolitikát. És Mussolini biztosította az osztrák függetlenséget, a francia vezérkarnak megígérte az Alpeseknél lévő csapatok elvezénylését, messzi időkbe tölta ki a revizionista törekvéseket. — Mind ezt pedig Afrikáért, Mussolini nem kevésbé értékes szerződéshez jutott, mint az augusztusi El-Aouénat-féle angol egyezmény. A Djibouti—Addis-Abeba vasútvonalnak egyharmad részben Olaszország lett tulajdonosa; Franciaország e vasútvonalon kívül lemondott az 1906-os szerződésben részére biztosított abesszin érdekszféráról; 114.000 km. területet engedett át Laval a Lybia alatti francia területből; Tuniszban 30 évre biztosították az olaszok jogait; 1000 km² terület jutott nekik Francia-Szomáliából, ami által Olasz-Eritrea területe meghosszabbodott a

munka

Vöröstengerre néző stratégiaiilag rendkívül fontos Bab-el-Mandeb szorosig.

A tósztok is elhangzottak és a kölcsön is valóra vált.

„A mi szerződéseink nem irányulnak más hatalom ellen” — mondta Mussolini és Sir John Simon mögött még nem tűnt fel Eden főpecsétőr árnyéka. Laval örömteljesen válaszolt:

„Egy nagy nemzet vezére Ön, aki biztosította népének a nemzetek között őt megillető helyet. Európa történelmének legszebb lapjait írja Ön és nélkülözhetetlen segítséget nyújt a béke fenntartásához...”

És négy héttel később elindultak az első feketeingesek Nápolyból... Eritreába...

*

A népfront három pártjának nyilatkozata a hatalom átvételéről

Leon Blum írja a szociáldemokrata „Populaire”-ben:

Igen... két feltétel mellett átvennénk a kormányt:

1. A fasiszta ligák felosztatása.
2. A kamara felosztatása.

A radikálisok válasza az „Oeuvre”-ben:

Igen, de nem azonnal.

Leon Blum a „harcos kormány” megalakítását illetőleg két feltételt szab. Szerintünk azonban nem elegendő az, hogy egy úgynevezett „harcos kormány” alakítsunk. A kormánynak kormányozni is kell. L. Blum kérdésére röviden ezt válaszoljuk: jobbnak látjuk, ha kivárjuk a Laval-kormány természetes összeomlását.

Maurice Thorez írja a „Humanité”-ben:

Nem hisszük, hogy a jelenlegi körülmények között olyan népfront-kormány alakulhatna, amely a mi felfogásunknak megfelel... Mi olyan igazi népkormányra gondolunk, amely képes lenne arra, hogy előrelátással, bátorsággal és energiával hozzájárasson a köz érdekében kifejtendő munkához és elég határozott lenne ahhoz, hogy végigcsinálja azt, amit célul kitűzött.

*

Irène Joliot-Curie és Frédéric Joliot:

az 1935-ös Kémiai Nobel-díj nyertesei a következő nyilatkozatot tették közzé a francia Népfront új lapjában, a „Vendredi”-ben, ahová egyebekben a mesterséges radioaktivitásról cikket is írtak:

„Végtelenül boldogok vagyunk, hogy az első közlemény, amelyet a Nobel-díj elnyerése óta közzé teszünk abban a „Vendredi”-ben jelenik meg, amely egy, számunkra nemes ügyet bátran védelmez. Minden reményünket a testvérrien egyesült baloldal erőibe, a szakszervezetekbe és kultúrszervezetekbe helyezzük. Mert számunkra a kultura haladása és terjesztése csak békében és szabadságban lehetséges.”

Az a mély felháborodás, amelyet a francia és angol szabadgondolkodók körében a fasiszta Olaszország Abesszinia elleni támadása keltett, nem felejtetheti el velünk azokat a méltatlanságokat, amelyeket a mi kormányaink követnek el a gyarmatokon.

Ki tudja közülünk, franciák közül fájdalom és szégyenkezés nélkül olvasni azt a megrázó és vádoló tanuságtételt, amelyet Andrée Viollis ad a meggyötört Indokináról vagy azokat a gyarmati emlékezéseket, amelyeket Félicien Challaye tett közzé?

És azt gondolja talán Sir Samuel Hoare (tegnap még gyarmati miniszter) Nagy Britanniája, hogy az a helyénvaló tiltakozás, amellyel a faszizmus által Abessziniában megtiport humanitás és igazság védelmében emelkedett fel, elnyeli előlünk azokat az angol repülőgépeket, amelyek ebben a pillanatban a nyugatindiai falvakat bombázzák?

Miután ebben az ügyben egyetlenegy angol sem hallatta a hangját — még a jámbor Lansbury sem emelkedett szólásra —, a mi kötelességünk az, hogy felhívjuk a világ figyelmét arra a hiábavaló tiltakozásra, amellyel az Összindiai Kongresszus nevében N. R. Masani, ez a jelentős hindu, az indiai szocialista párt titkára járult az angol birodalom kormánya elé.

Közli: H. E.

* * *

A következőket Marinetti

F. T. Marinetti, a futuristák vezére nem először és bizonyosan nem utoljára, ellenmondásba keveredett önmagával. A futurizmus tudvalevőleg harcot hirdet minden megszokottság, tradíció, akadémia, következetesség, sőt a logika ellen is — és most a közben akadémikussá lett irodalmi vezér éppen következetességéért ünnepeleti magát.

Ő, igen — hirdeti Marinetti — ő már 1908-ban is könyvet írt a háború szépségéről „A háború a világ egyedüli egészségtana” címen és erre vonatkozó elveit még ma sem tagadta meg. Mindenáron következetes akar lenni és miután ő mindig a „tett” embere volt, most önként jelentkezett katonának. Mielőtt azonban elindult volna afrikai útjára, három ú. n. manifesztumot kiáltott világgá.

Az első manifesztum címe: „Felhívás az afrikai háborúra” és Itália íróihoz, művészeihez apellál benne. Miért kötelessége minden olasz művésznek és írónak az olasz imperializmusért harcolni? Marinetti szerint azért, mert a háború 1. a legszintetikusabb módon fogja fel életünket, mellyel szolgálunk kell Mussolini Itáliáját, 2. szellemi értékeink legigazabb felmutatója, 3. a mi legszebb emberi szimultanizmusunk, 4. a legtökéletesebb kifejezője afrikai lírai hevünknek, 5. a legnagyobb értékű kiteljesedése összes örömeinknek, 6. a teljes sport, 7. a költészet, festészet, építészet leghatalmasabb inspirálója, mert bőven nyújt gondolatokat, színeket, formákat és zenei hangokat.

A második manifesztumban Anglia ellen kel ki s „szellemi bojkott”-ra szólítja fel az olaszokat az angolok ellen. Bojkott alá kíván vonni mindent, amit angol jellegzetességnek tart: a teaivást, a frakkviselést, a makrapipát, a nőekkel szemben megőrzött hidegvért, a bridget, stb.

munka

Harmadik manifesztumában a háború „futurista esztétikájának alapját” veti meg. A 11 pontból elég, ha pár passzust idézünk: „A háború szép, mert egyesíti magában az erőt és a jóságot. Az erő a kegyetlenség és az igazságtalanság felé törekszik, a jóság pedig a gyöngegség és a gyávaság felé. Ahelyett, hogy elpusztítanánk e két elemet, egyesíteni kell azokat és egymással váltogatni a háborúban, ahol a nyers erőt megfékezi a jóság.” Máshelyütt így glorifikálja a háború borzalmaait: „A háború szép, mert az égő orchideákkal teli mezőket kiegészíti a gépfegyverekkel, melyek a bokrok mögül lövöldöznek egymásra.” Vagy: „A háború szép, mert szimfóniába egyesíti a fegyverek ropogását, az ágyúlövést, csendszüneteket, katonák énekét, a rothadás illatát és bűzét.” És végül „A háború szép, mert a fasiszta Itáliát szolgálja.”

Közli: M. B.

Olasz ősz

I.

*November: a sárga falevelek
úgy borítják el az uccák köveit,
mint némán vádoló hullák
a távoli csatatereket.*

*November: most mélyül el a csönd
az uccákon és a lelkekben;
minek is szólni, ha a szó
ijedten megfagy az úton?*

*Minek is szólni, ha a száj
mozgását fegyver figyeli?
November: egyre mélyebb lesz a csönd
és egyre kevesebb a kenyér.*

II.

*Reggel, mikor felébredtem, hirtelen minden
könnyű lett: gondok, nyomorúságok
úgy hámlottak le rólam, mint unt rongyok
az új ruhába öltöző testről.*

*Kiléptem az uccára; egy szőke cselédleány
megállított és kérdezte: a piac merre van?
Én jobbfelé mutattam, ő álmodozó
szemekkel szótlanul balfelé indult.*

*Aztán kinyitottam az ujságot: a szokott frázisok
leperegtek rólam; nem várt világosság
vett hatalmába s feltétlen bizonyossággal
éreztem: egy napon megdől a rontás hatalma.*

Mária Béla

F. Porché: Tolsztoj menekülése

1397

Az alábbi kitűnő megemlékezést Tolsztoj halálának 25. évfordulója alkalmából közöljük. Tolsztoj irodalmi munkásságának kritikai megbeszélésére legközelebb visszatérünk.

1910 október 27-ről 28-ra virradó éjjelén (az új naptár szerint november 9—10.) Tolsztoj felébredt. Ajtónyitást és lépéseket hallott. Szobájának becsukott ajtaja alatt fénysáv csillogott. Azután összegyűrt papír könnyű zizzenését hallotta és megértette, hogy Sonja a fiókjaiban turkál. Újra lépések hangzottak, az ajtó óvatosan kinyílt és az asszony elment. Száját poshadt víz bűze töltötte meg, szinte beleborzongott. Újra megpróbált elaludni, nem tudott. Majd egy óra hosszat forgolódott az ágyában. Gyertyát gyújtott és megnézte az órát; alig múlt három. Pulzusa 97-et vert. De a szomszéd szobában, amelynek ajtaja nyitva maradt, felesége észrevette a világosságot. Belép, hogyléte miatt nyugtalankodik. Tolsztoj határozatlan választ ad. Az asszony kimegy és ő elfújja a gyertyát. Már megfogant benne az elhatározás.

Csak arra vár, hogy a felesége elaludjon. Felkel, a sötétben gyorsan felöltözik, cipőit a kezébe veszi és mint előbb az asszony, most ő oszon ki lábujjhegyen.

A szobából kijutva, csendesen felkelti Makovickit és lemegy a földszintre, gyengén megkocogtatja leánya, Alexandra ajtaját, aki barátnőjével alszik szobájában. „Elutazom. Segítetek becsomagolni a holmijaimat.” A két fiatal leány a felső emeleten éri utól. Ott találják a nagyon izgatott Makovickit is. Mialatt becsomagolják a málhát és összekötözték a csomagokat, Tolsztoj kiment befogatni. Sötét éjszaka volt. Nekiment egy fatörzsnek és egy bokorba esett, érezte a szúrós ágakat, a sapkáját is elvesztette. Fedetlen fejjel zavartan jött vissza az előcsarnokba. Alexandra másik sapkát adott neki és Tolsztoj kezében villamoslámpával újra kiment. Nemsokára a három másik is követte az istállóhoz. Hozták a csomagokat. Amíg Adrián, a kocsis, a második lovat fogta a rúd mellé, Tolsztoj fáradtan ráült a csomagokra. Talán ebben a pillanatban már eltűnt belőle az ellenállhatatlan kényszer, melynek eddig engedelmeskedett. Talán visszaemlékezett az öreg Schmidt szavára: „Ez gyengeség.” De már nem lehetett visszafordulni. A kocsis felvette káftánját. Az aggastyán költő azt mondta lányának, hogy először a chamardinói zárdába megy, vallásos nővéréhez, onnan küld majd nekik értesítést. Azután Makovickivel együtt kocsira szállt. Félhat körül járhatott. Messze volt még a nappal. Ilja, az istállószolga, fáklyával a kezében lóra ült, hogy világítson az úton. A menet elkerülte a ház bejáratát, a gyümölcsösön keresztül vette útját. Ahogy a faszor kanyarodójában eltűntek, a két fiatal leány csöndesen visszament szobájába.

Mikor október 29-én, az est beálltával a kimerült nyolcvanéves aggastyán a vallásos asszony kis házában kopogott, már alig látott. Sirva mesélte el a Jasznáján történt „rettenetes dolgokat”. Testvéreinek és unokahugának sikerült őt megnyugtani. Este még arról a vágyáról beszélt, hogy egyideig az optinai kolostorban, vagy a környékén szeretne tartózkodni. Másnap, 30-án, a chamardinói zárdá vendég-

munka

fogadójában eltöltött éjszaka után utánanézett a faluban, nem bérelhetne-e egy izbát? December 30-án este hat óra tájban megjelent Chamardinóban Alexandra és elválaszthatatlan társnője.

A két kisasszony váratlan megjelenése felbosszantotta az aggastyánt. Ez az erős lány kémnőjével együtt nem volt könnyebb iga, mint felesége az ő vad hisztérikus jeleneteivel. Feleségénél legalább a fájdalom jelentett enyhítő körülményt. De Alexandra már tekintélyt követelően beszélt, félelmet keltett az aggastyánban és felidézte a feleség, az ellenség képét. Alexandra a menekülő visszatérését tűzte ki célul. „Szökésed”, mondta apjának, „nem maradhat titokban. Vissza kell utaznod, azonnal!” Október 30-án, este, a zárda vendégfogadójában a két lány és dr. Makovicki (az értelmetlen és ártatlan ember, aki még azt sem vette észre, hogy az aggastyán állapota nem enged meg újabb utazást) a térképek fölé hajolt. Erre a látványra Tolsztoj rosszkedvűen sóhajtott Alexandra felé (kinek nyakasságában talán volt valami eltompultság is, ami enyhítő körülmény lehetett): „Azt fogják mondani, hogy papa megbánta már az elutazást.”

31-én éjszaka, hajnali négy óra felé Tolsztoj felébreszti társait. Pár sort írt nővérének, aki nem látja többé: „Váratlanul utazunk, mert félek, hogy Sofia Andrejevna itt talál.” Három órai kocsizás az esőben, az őszevi orosz esőben! Tolsztoj előreutazott balkezes orvosával. A hölgyek a kolzelski állomáson érik utól őket. Mind a négyen a nyolcórás vonatra szállnak, amely a donmenti Rosztov felé megy. A három összeküvő azt az ostoba tervet találja ki, hogy a több mint nyolcvankét esztendő betege és ereje vége felé járó aggastyánt Novocserkaszkba viszi Denisenkóékhoz. A távolság több, mint 1000 verszt (több, mint 1067 km.)! Tolsztoj rosszullete a vasúton fokozódik. Didereg a bundában. Makovicki végül elhatározza, hogy megméri a hőmérsékletét. A hőmérő 38.1-et mutat. Esti négy óra van. Még két óra telik el. A láz állandóan emelkedik. A vonat elhagyja Dunkovót. Alexandra és Makovicki elhatározták, hogy a következő állomáson, Asztapovonál, mindnyájan kiszállnak.

Mikor Tolsztoj a kis állomás perrónjára lépett, gondolt-e arra, hogy itt vár rá a halál. Feltette-e magában azt a kérdést, melyet Miklós fivére annyiszor kérdezett: „Mi ez?” Ügylátszik nem. Mikor Makovickire támaszkodva leszállt, még azt hitte, hogy másnap továbbutazhat. Az állomásfőnök felajánlotta lakását. Amíg a szerény szalónban elkészítették az ágyát, a beteg a női váróterem egy padjára roskadtan várt. Mikor minden kész volt, elmentek őt megkeresni. Még mindig ott ült a padon és maga elé suttogott.

Ami hátra volt, az csak hiábavaló harc volt. Porráválás. A vég.

Az aggastyán, ügylátszik, az utolsó harc hetében a végső pillanattig még haladékos remélt. Az első napokban néhány gondolatát lediktálta, barátságosan beszélgetett az orvosokkal, a körülötte levőkkel, de azután gondolatai és szavai zavarosakká váltak.

És az orosz naptár szerint, november 7-én (20-án), reggel hat óra öt perckor a világban egyszerre nagy ür támadt.

Fordította: Szántó Róbert

Egy színészhez

1399

*Mondod, az írónak egy iv papír kell csak,
festőnek az asztal lapja is elég,
muzsikus . . ., ha fáj, a hangszeréhez futhat
s szobrász keze alá akad még kenyérbél.*

*De kérded, mit tegyen, ki színpad s pódium
híjján ödöngve lesi a világ bolond fényeit?*

*Nézz szét hát és magadba nézz!
Tanult szavak kellenek-e még
és bémész népe zsúfolt széksoroknak?!
Kiáltani nem kész így is a világ
és káromolni nem lök robbant indulat?*

*Korhadtabb deszkán még nem topogott aktor
s rozzant tribünökről lezúgó szavát részeg hisztrióknak
nem hallgatták soha kábultabb statiszták.*

*Tébolyult kezek a szélgépet kavarják
s itt állunk védtelen,
hígfényű, ocsmány szuffiták,
omló, tépett díszletek alatt.*

*Ez hát a világ!
Arcodat takard el
és csendbebénultan állj meg mereven!
Nincsenek tirádák, méltókép gyalázni
s vétkeiket idézni komor kórusok!*

*Igy állj és várj!
Nem késhet a végszó
és egyetlen lehet csak a válaszod!*

*S akkor majd mozdulj és emeld fel kezed!
és állj meg szétcsapott karokkal,
a hulló kor hűnyó rivaldafényében
kiáltsd a szót,
eszélösen az egyetlen szót, mit ember ma kiálthat:
Nem! Nem! Nem! Nem! Nem!*

Vajda János

munka

Tavaszi lelhők

A mentőautó éles sziréna bűgással rohan utcákon keresztül. A kocsi tetején vörös zászló lobog és az utcakereszteződéseknél megáll a forgalom, hogy utat engedjen a rohanó autónak. A sziréna szünet nélkül bűg, a kocsi néha nagyot zökken s ilyenkor, a kis bőrszéken ülő fiatal mentőorvos elveszti az egyensúlyát és előrebillen. A beteg lány mozdulatlanul fekszik.

Jó volna megfogni ennek a szimpatikus fiatalembernek a kezét és megsíogatni — gondolja. — Odaszorítani forró homlokához, talán ez megnyugtatóna egy kicsit. De nem tud mozdulni, oda szíjjaszták a hordágyhoz és nem mer megszólalni, mert nem szabad, hogy most kívánságai legyenek. Mozdulatlanul fekszik, lezárt szempillákkal és összeszorítja vértelen ajkait, nehogy egy sóhajtása is hallatszék. Valami nagyon égeti belülről és lezárt szempillái előtt fényes tűzkarikák keringenek szédítő gyorsasággal.

A mentőautó éles kanyarulattal befordult. Az orvos egyensúlyát veszítve előrebukik és hirtelen mozdulattal elkapja az ablak rácsozatát. Az autó lassít, az ablak előtt zöld fák vonulnak el. A szél meghajlítja lombkoronájukat, mintha csak az érkezőket üdvözölnék. Törpe akácfák, ezüstfényű fiatal fenyők, virágzó vadgesztenyék fehér gyertyácskáikkal.

Az autó megállt. A hordágyat kiemelik. A beteg leány arcát megérintik a nap meleg sugarai és a kitáguló véredények nyomán halvány pir enyhíti sápadtságát. Hosszú idő után most először nyitja ki teljesen a szemét és a tüdeje megkönnyebbült felszabadulással szívja be a tiszta levegőt.

Gondozott, vörös salakkal behintett utak, lombos fák alatt tarka virágok. Távolabb: hálóval elkerített tennispálya. Mésszel húzott fehér vonalak között fehér ruhás alakok mozognak. Fehér labda röpül a levegőbe rakeitől-rakettig, mígnem valaki ügyetlenségből elvétí az ütést és a labda a földre esik. Egy darabig még gurul a vörös salakon, aztán megáll, mint akinek a számára már nem létezik élet. És újból az előbbi kép: labda repül a levegőbe rakettől-rakettig, mígnem valaki ügyetlenségből elvétí az ütést és a labda a földre esik. Szegény labda nem tehet róla, gurul még egy darabig a vörös salakon, aztán megáll, mint akinek a számára már nem létezik élet...

Fehér köpenyes orvos áll a lány mellett és a pulzusát tapintja...

Itt minden fehér, megnyugtatóan fehér, mint az esküvőkön és a kínai temetéseken...

Nem vagyok beteg doktor úr — szeretné mondani —, csak nagyon fáradt és szeretném, ha ezután valami egészen más következne, mint ami eddig volt. Ha kell, akkor most megszülném ezt az ismeretlen valamit, mint a terhes nők a gyermeküket. Ha kell, kinnal szülném meg, csak jöjjön, csak más legyen és nagyon más legyen minden, mint eddig... Tudja, bolond, lehetetlen gondolatok ezek, nem is mondja ki őket, de azért végig gondolja a maga mulattatására.

Az orvos a fejét csóválja; valakinek latinul diktál valamit, aztán felveszik a személyi adatait.

— Minden jó lesz — mondja csendes megnyugtató hangon és végig simítja a beteg homlokát.

1401

— Igen, doktor úr — szeretné ő is mondani —, minden jó lesz —, de nem szól semmit, inkább lehúnyja a szemét...

*

Fehér ágyban fekszik, fehér falak között. Itt minden fehér, megnyugtatóan fehér. Még a portás ruhája is fehér, kint a főbejáratnál.

Csend, megnyugtató csend...

Időnként a folyosón megszólal egy csengő, vagy a nyitott ablakon keresztül behallatszik a portásfülkében elhelyezett telefonkapcsolótábla kattogása, aztán megint csend, megnyugtató csend...

Jó így feküdni, lezárt szempillákkal, fehér puha ágyban és nem gondolni semmire....

Kint fehér labda röplül a levegőben rakettól-rakettig...

*

— Gyere fel a lakásomra — mondta akkor a fiú —, egyszer úgyis el kell kezdened és mindegy, hogy kivel kezded el.

— Igen — mondta a lány halkán, mert tudta, hogy fel fog menni. Nem szerelemből, hanem unalomból és kíváncsiságból és mert „egyszer úgyis el kell kezdeni”. Tudta, hogy ezen az úton aztán nem lesz megállás és zuhanni fog lefelé, könnyörtelenül lefelé.

— Túl kell lépnünk önmagunkon — mondta magában és ez olyan értelmetlenül és szépen hangzott, hogy még sokszor elismételte. Úgy érezte magát most, mint gyerekkorában, amikor az első, félénk tapogatózó lépések után minden átmenet nélkül rohanni kezdett, hogy aztán a saját lábaiba belegabalyodva elvágódják a sima úton... Tudta, hogy néhány perc múlva a fiú karjaiban fog feküdni, anélkül, hogy ezt különösebben kívánná. A szíve erősen kalimpált. Majdnem kétségbeesetten belekapaszkodott a fiú karjaiba, mintha attól félne, hogy az megszökik előle és akkor nem történik semmi.

Imponált neki ez a fiú, anélkül, hogy különösebben becsülte volna. Imponált neki cinikussága és fölényes felelőtlensége, amellyel véleményt nyilvánított világról és emberekről.

Egy téren mentek keresztül...

Tér néhány bágyadt fűszállal, amely nem tudni, hogyan került ide. Tér néhány orgonabokorral, amelynek levelei fehérek voltak a portól és pókhálótól. Tér néhány paddal, amelyeken öreg koldusasszonyok mutogatták egymásnak, dagadt viszeres lábaikat. Tér zöld házikóval, külön bejárattal az urak és külön bejárattal a hölgyek részére. A házikó előtt háromlábú széken terebélyes nénike ül és pattogatott kukoricát ropogtat. Tér beékelődve néhány sokemeletes bérház közé, mint az üvegnyakába szorult dugó...

*

Aztán nem történt semmi különös. Az életben sohasem történik semmi különös, legfeljebb csak az, hogy élünk.

— Ne félj te semmit, ne félj — nyugtatgatta a fiú és ő összeszorította az ajkait, nehogy sikítson a fájdalomtól.

munka

— Milyen kedves lány vagy te — mondta neki a fiú és ő zavarban volt, mert nem tudta, hogy mit kellene most válaszolnia...

Kint esni kezdett az eső. Nem szereti az esőt. Az esőcseppek egyhangú kopogását, az alacsonyan járó szürke felhőket és az ázott embereket, akik behúzott nyakkal esernyők alatt, galocsnival a lábukon mennek a víztől csillogó aszfalton...

Az esőcseppek ráesnek az ablaküvegre, lassan végig gurulnak rajta és eltűnnek...

Emlékszik gyermekkorában egy ilyen esős napon látott életében először epilepsziás beteget. Fiatalkaton volt, akinek zúzott homlokából lassan szivárgott a vér. A látvány annyira felizgatta, hogy sokáig nem mert egyedül kimenni az utcára...

— Fázom — mondta halkán, majdnem félájulatban és a fiú gyengéd aggódással átölelte.

— Igen, így jó — mondta a lány minden különösebb meggyőződés nélkül és eszébe jutott a gobi sivatagbeli tevehajcsárok éjszakai imája, amelyet nemrég olvasott egy francia könyvben: „Ha ez az éjszaka a végzet éjszakája, akkor legyen ez az éjszaka áldott, örökké áldott a hajnal eljöttéig...”

*

Az ember megszületik, aztán megnő, mert egyszer csak meg kell nőni mindenkinek. Aztán megtanul járni, megtanul beszélni, de sohasem tanul meg gondolkodni. Gyerek marad mindig, aki mindent le akar győzni, gyerek marad, aki csak színes üveggolyókkal akar játszani és zsebre akarja dugni a napot... És vannak pillanatok az életében, amikor azt hiszi, hogy csak a csodák segíthetnek rajta, de ezek a csodák nem jönnek, mert a valóságban nem léteznek csodák. De azért az élet nem áll meg, nem fejeződik be, hanem folytatódik tovább a percek, az órák és az évek végtelenségében...

*

Amikor rájött, hogy másállapotban van, azt hitte, csak valami csoda segíthetne rajta. De csodák csak a mesékben léteznek. És akkor tapasztalatlan kézzel, óriási lelki nyugalommal saját maga hajtotta végre az abortuszt.

Most itt ül a téren...

Tér beékelődve néhány sokemeletű bérház közé, akár az üvegyakába szorult dugó...

Itt ül a téren és karikákat rajzol a porba...

Jóleső ernyedtség zsibbasztja az izmait és érzi, amint egész testével visszavonhatatlanul csúszik lefelé. Nincs megállás. Jó volna valamit tenni ez ellen, de valami legyőzhetetlen belső erő visszatartja. Az emberek közönyösen mennek el mellette és senki nem veszi észre, hogy ő már hol tart, hogy ma már a fogát sem mosta. Nem veszik észre fel-tűnő sápadtságát és nem áll meg előtte senki, hogy megkérdezze:

— Kisasszony, mi baja van?

Neki magának kellene szólni, de ehhez már nincs ereje. A száj-

padlása kiszáradt, a torka görcsösen összeszorult és minden elsötétetett előtte...

1403

*

— Collargol injekciót kérek — mondta az ügyeletes orvos a 46-os ágy előtt.

A fejtáblán fehér krétával írt név és a diagnózis.

Az injekciós tű mélyen a bőr alá fúródott és a fecskendőben lassan apadt a folyadék.

— Készen vagyunk — mondta az orvos és az étheres vattát a szúrás helyére szorította...

Sokáig nem történt semmi. Csak a nap húzódott a hegyek mögé, vörösre festve az ég alját, hogy helyet adjon az éjszakának.

Aztán a gobi sivatagban felhangzott a tevehajcsárok éjszakai imája és a 46-os ágy elé fehér spanyolfalat gurítanak. Az injekciós tű megegyszer a bőr alá fúródik. Az orvos a pulzust tapintja. A pulzus lüktetése lassan megszűnik. A beteg lány erythrocytái teljesen feloldodtak...

*

Fehér labda röpül a levegőben rakettól-rakettig, mígnem valaki ügyetlenségéből elvétí az ütést és a labda a földre esik. Egy darabig még gurul a vörös salakon, aztán megáll, mint akinek a számára már nem létezik élet.

Farkas Ödön

A rettenő tájék

*Messziről hallod csak kolompok zengését
és mégis látod, hogy nyujtóznak a hársak
után nagytőgyű tehének, lassú bögéssel.
Óh, bamba borjak ámulnak így kérődzve, mint
e püffedt délután, ahogy a kertek alatt
a csorda halad és a pásztorfiúcska is
dudorászva, mint a nyomába lengő
zümmögése millió tarka réti bogárnak,
úgy hallik e dallam, mit felkap a szél is
s mint az ökörnyál, úgy úszik hosszan
a szélben; de elhalnak a hangok s a csend
némán lepi be a tájat, az eb is csak félve
vakkanthat a holdra, mely úgy kapaszkodott
a fák vacogó ágaira, hogy össze kócodott
vélük, s erre ijedten felhökócok mögé rejtözött.
Igy halt ki amerre nézel a messzi vidék
és csak csendőrcsizmák után csikordul föl
nagy néha a néma kavics már, s így az estével
hideg homály szállhat a rettenő tájékra!*

Szabados András

munka

Füst Milán

Világot teremtő költő, aki kényszerűségből teremt. Menekülő, aki saját maga építi menedékét. Tagadja ezt a világot és *er igrál* az önmaga által önmagának teremtett világba s csak igen ritkán gondol haza, ha ugyan lehet ily szóval említeni azt, amit ő így lát:

„Idegen vagyok én itt, idegen nékem ez a Föld s idegen minden népe!
A felhőket kergetem én — s az úgy van jól! — De emberfia hozzám többé be ne tegye lábát.”

Füst Milán az élettágadás, a reménytelen szomorúság, a sötétség költője és az irracionálissá nőtt gyűlöleté. Szomorúsága, talán így határozhatjuk meg legpontosabban, hősi szomorúság, mely saját törvénye szerint igazodik és szinte elszakadva mindentől, külön életet él. De hősiesség jellemzi irodalmiságát is s magyarázza mai hatását.

Nemzedékében rajta kívül csak Ady Endrében van meg ez a sajátos hősiség. Babits hősisége más. A merőben másfajta lélek másfajta hősisége.

Irták, középkori költő Füst Milán. De csak a középkor szigorú hierarchiája az, amellyel rokonságot mutat. Szigorú törvényszerűségek irányítják Füst világát, a dolgok összefüggenek. Az a költő, aki mindent elmozdít helyéről és akinél minden rögtön új rendbe illeszkedik, Építő lázadás ez s hogy nem jár önmagától adódó világnézeti konklúzióval, annak magyarázata nem a lírai vérmérsékletben, vagy a világlátásban adódik, hanem a költővé születés éveinek atmoszférájában. Költészet azonban *önmagában* mégis rend a dolgok között és az összefüggések felismerése.

Groteszk költő, mondják. De a groteszk nem alkateleme, színezője lírájának, nem egy szála a lírai komplexusnak, mely sok szálból tevődik össze, hanem maga a líra groteszk. Füst Milánnál sohasem lep meg a groteszk, nincs is külön célja, nem eszköze a hatáskeltésnek. Maga a költőisége groteszk, — mint mondtuk, — a világa. A költői világ teremtésével jár együtt, teremtő torzítás és lelki tartalom kifejezését szolgálja.

A teremtés mindig harc eredménye és Füst Milán harcos költő. Mert a harc és a lázadás művészetben alkat kérdése, nem pedig elhatározás és mert a harcos világnézet meg kell, hogy teremtsen az anyaggal szemben valósággá válását: formáját.

Füst Milán nem kényelmes költő.

„Horgas elméjű s szikár

Aggastyán akarok én is lenni, olyan, mint maga az Úr...”

Weiner Leó rajza Füst Milánról

Világot teremt s a világba embereket, akik külön törvények szerint élnek, különös tájakon és saját levegőben. Világa külön világ, mely meghódításra vár. Meg kell hódítani magunknak, mint ahogy a gyerek hódítja meg, fedezi föl a világot. De ha egyszer „beleolvastuk” magunkat, nem érhet meglepetés. Különös dolgok történnek e világban mindig, de a törvények szerint s csak azt éri meglepetés, aki a törvényt nem ismeri. De arra minden világban meglepetés vár. Ha ismerjük, akkor voltaképen nem is történik semmi különös. A halott halkán sír, s hogy démonok civódtak a költővel egyszer, erről az eseményről írja, hogy

„Az egyik répát hámozott s haját felémhajítá,
A másik egy kerek toronyból sandított reám,
S amíg sok rémeset hadart, mit rég tudok,
Oly testrészt mutatva, mely már ki sem mondható” . . .

ebben sincs semmi meglepő. Másképpen történnek a dolgok és mások az összefüggések nemcsak akkor, ha démonokról, hanem hogyha a különös tájak polgármesteréről van szó.

S lassan körénk áll a teremtett világ, ismerjük embereit, a szótlan szőlőművest, két izmos kovácsot s egy másikat is, kolduló barátokat ismerünk meg és vérengző koldusokat, őrtálló fekete katonát, vargát és vándorokat, rablókat és a hórihorgas péket s megismerjük a körülöttük szigorú rendbe illeszkedő görbe utcákat, zömök állatokat, rigót és fenyőt, fűvet és gyantás illatot.

S ha az irodalom vérkeringésében idegen világba kerülnek a füstmiláni világ dolgai, akkor rájukismerünk, mosolygunk és ekként köszöntjük őket: fáradtnak látszotok, nem nektek való itt a levegő. Hogy kerültetek így messzire? — Mert bárhol vannak is, messzire kerültek.

Amennyire idegen a világban ez a költő, annyira otthon van a saját világában. Ahogy a világot teremti, úgy újra teremti önmagát is. Meghal és föltámad s meghal újra:

„Mihály volt a nevem s a várfal alatt korcsmából jöttem épp’,
S útban valék éjjél után s ők elgázoltak engem,
S meghaltam ott, világos — szürke fellegek alatt,
S amíg a vidám kocsisok kurjongatása messzi hallék.”

Új verseiben világa tovább épül. A szomorúságon mindjobban átvilágít a lélek és a hősiségen a megnyugvás.

„A messzeségben, ott, hol domborul a Csendes-oceán
S mint órjás cet csillog a tenger háta,
Ott képzellek el zöld sziget és zöld árnyékaid, —
Hol többé semmi sincs. Ott ferdén fordul el
A föld a semmiség felé. Vigyél el még oda.
Még hazát is találok ott a vég előtt, én hontalan.
Jöttöm hírére tán
Akiről álmodék, élembe fut. Már várnak ott . . . s ez
jólesik.
Igy lesz-e, mondd? — Felelj rá, hogyha tudsz.”

Amelyet teremtett, a hatalmas és vad világnak dolgai nőnek tovább, terjedésükkel nő a súlyuk, de nő a lélek is, mi bennük rejtezett. És e füstí világ a valóság nyomása alatt egyre gyakrabban kényszerül érintkezni a világgal.

A halál közelsége köti a földhöz és hozza közel hozzá az emlékezés attitűdjét:

„Mint akit hordó tetején a saját horkolása ébreszt,
Nem tudja, mint került oda,
Körötte pókok, dongafák s lábatlan bábok furcsa népe s fázik is...
Úgy ébredtem rá egykor én, hogy itt vagyok...
Ahonnan jöttem, — jobb dolgom volt ennél, esküszöm.”

Itt van és lát. A földi világ dolgai megnőnek a keserűségben, de az igazság felé nőnek. És elhangzik a jóslat:

„Hiába futsz ott fenn aranygolyó,
E föld súlyos-beteg, mint én vagyok.
Az inség itt a törvény, sirjatok,
Mert sírni kell ám nektek mindezen,
Hogy nincs természetek e földeken,
S ha néha van — előnti öt folyó.”

A költő világot úgy teremt, hogy a valósággá válás már megélt hierarchiában, — a hagyományban helyezkedik el, de különböző módokon. Rugalmasan idomul hozzá, részben fölszívódva benne, részben pedig sajátosan alakítva azt, a teremtett világ megvalósulása érdekében, vagy szétrobbantja a hagyományt, — ez a szabadvers. Ha pedig szétrobbantja és a szilánkokból új hierarchiát teremt, melyben a költői világ dolgai elhelyezkednek, — ez a forma-teremtés, sajátos formatörténeti értelmezésben. Füst Milán teremtett világának hordozója csak teremtett forma lehet. Ő, akit a magyar szabadvers megteremtőjének emlegetnek, nem ír szabadverseket. Lírájában az időmérték, ahol oldott, sajátosan oldott, ahol kötött, ott sajátosan az, de mindig a formai törvényszerűség alakítja és teszi szigorúan zárt forma-alkotássá.

Füst Milán a formatörténet szempontjából nemzedékének egyik legjelentékenyebb költője. Minden nemzedék keletkező művészete már a következő nemzedék új világnézetének sejtelmét, illetve lehetőségét is magában hordja, hogyha van új nemzedék és hogyha új világnézete is van. Mert ez a folytonosság. Füst Milán a Nyugat második irónemzedékének csaknem minden tagjára hatott formájával. Szigorú törvényszerűségével visszavezette őket az időmértékhez, sőt közvetve a rímhez is. Példa erre Illyés Gyula költészete, aki a szürrealizmustól részben Füst Milánon át jutott el mai formájáig. De hatott a legfiatalabb költőkre is, sokszor Illyésen keresztül. És hatása egyre élőbb s mintha közönségét is most kezdené megtalálni, a fiatal olvasókban. Nem véletlen a hatása és újabb népszerűsége sem az. Füst Milán konstruktív lázadó, tagadja ezt a világot, de fölépít helyette egy másikat magának. Individuálista világ Füst Milán világa, de szabad világ; minden rettenete, sötétsége, gyűlölete és hősisége gátálatlanság. Szabad és lázadó. És mert lázadó, találkozik a közösség életével és indulataiban akaratával is.

Radnóti Miklós

A magyar novellairodalom kialakulatlan. A legtöbb novella nem más, mint az újságok részére készült poentirozott tárca, vagy elvetélt regény témájának leírása. A fiatal generációból a novellista Gelléri az, aki a legtöbb figyelmet érdemli meg. Novellái, fogyatékoságaik ellenére is, *novellák*, amelyeket sohasem lehetne regénnyé szélesíteni. A regény analízis útján jut el a szintézishez. A novella a maga sűrítettségében csak a szintézist adja. Olyan kész helyzetek elé állítja az olvasót, amelyek nem előtte bontakoznak ki, hanem mint már eleve meglévő, kész adottságok, kialakult lépnek elé. A novella nem elbeszél, hanem exponál.

Gelléri így módon a mindennapi élet társadalmi és nemi konfliktusait dolgozza fel. Munkáiban, mint általában az új irodalomban a „nagy téma”, háttérbe szorul. Gelléri is így akar eljutni az emberhez, aki a sok „izgalmasan” nagy „eseményben” már-már eltűnt a szemünk elől. Sőt, a szerző a novellákban szinte tudatosan húzza alá azt, hogy az emberi élet szomorú és vidám mozzanatai csak a mindennapos életben játszódnak le. Ezek között a látszólag szűk keretek között sokkal tragikusabban érvényesülnek a társadalmi és szexuális élet visszahatásai. A novella tehát, amely „kis” eseményeket tárgyal, épen úgy nem lehet szürke és szegény, mintahogy az író a hétköznapi élet szűk résein keresztül is, széles távlatokat fedhet fel.

A *Kikötő* novelláinak kispolgárok, proletárok és csavargók a hősei, akik állandó összeütközésben állanak a társadalommal, vagy önmaguk nemiségével. Az író ismeri a figuráit és ismeri a talajt is, amelyen élnek, akár Óbuda zegzugos uccáin bolyonganak, akár a Duna mellett, az épületeken vagy a gyárban dolgoznak. Reális szemmel, józanul élénk állított élő alakok, s mégis konfliktusait a szerző valami sajátos egyéni ízű, de irreális *hangulatban* oldja fel.

Ez a hangulati motiváció a mai fiatal magyar írók általános jellemvonása. A fiatal költők írásaiban a magyarkodó tájköltészet dominál, a költők tájajukhoz menekülnek s hangulatokba burkolózva, védekeznek az élet mélyebb benyomásai ellen. Ezek az írók, a társadalmi-politikai helyzettel magyarázható, de nem menthető okok miatt, Babitstól elesett és eltanult technikával Reviczkyhez, Ábrányihoz és — Pósa bácsihoz térnek vissza. Gelléri konkrét emberi élményeivel és szociális érzéseivel kerüli el a tájköltők hangulatainak vizenyösségét. De a hangulat, mint fontos tényező, az ő munkáit is befolyásolja, érezni, sokszor teljesen aláveti magát ennek a szempontnak. S ez a veszéllyel fenyeget, hogy mondanivalói erőtlen sablonokban merülnek el. De a hangulati motiváció főként a novellák tárcaszerűségében és abban mutatkozik meg, hogy alakjai nem elég mélyről vannak megfogva. Proletárijai, eredetiségük ellenére is sokszor úgy tele vannak rekvizitumokkal, mint a népiesek parasztfigurái, s így bizonyos értelemben édeskésé válnak. Természetes tehát, hogy konfliktusai, bármennyire is emberiek, az olvasóból csak kellemes érzeteket váltanak ki. A novellák szépek, de nem megrázóak. Nem nyugtalanítanak és nem gondolkodtatnak.

A hangulatot nem szabad összetéveszteni a lírával. A hangulat legfeljebb elérzékenyedés. A mai fiatal költőgenerációnak az étellel és a társadalommal szemben elfoglalt álláspontjára ez az elérzékenyedés jellemző. Gelléri is közel jár az ilyen állásfoglaláshoz, holott benne meg van az a készség, hogy novelláit